

GNOZEOLÓGIA VÝVOJA FINANČNÝCH NÁSTROJOV A ICH PÔSOBENIA NA PODNIKATEĽSKÉ AKTIVITY V PPOK

THE HISTORY OF FINANCIAL INSTRUMENTS AND THEIR IMPACT ON ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN AGRI – FOOD SECTOR

Tibor KOŠČO, Iveta Dovalova, Peter Szovics, Marian Tóth

Abstract

The abstract paper analyzes the problems cumulating into generally affecting trends, causes of their origin and implications for creating vital and competitive agriculture.

The measures carried out up to now from the part of entrepreneurs and creators of entrepreneurial background for stopping of decline and starting the process of revitalization of agriculture, were not sufficient and they could not eliminate the substantial systemic shortages formed during transformation.

Proposal to solve financing of agriculture comes out of the principles of income stabilization, prompt settlements of claims and moderation of risks resulting from peculiarity of land management.

Anotácia

Príspevok analyzuje problémy kumulujúce sa do všeobecne pôsobiacich tendencií, príčiny ich vzniku a dôsledky ovplyvňujúce vytváranie životaschopného a konkurencieschopného poľnohospodárstva. Doteraz vykonané opatrenia zo strany podnikateľov a tvorcov podnikateľského prostredia na zastavenie úpadku a naštartovanie procesu revitalizácie poľnohospodárstva neboli dostačujúce a nedokázali eliminovať závažné systémové nedostatky vytvorené v priebehu transformácie.

Návrh na riešenie financovania poľnohospodárstva vychádza z princípov stabilizácie príjmov, promptného uhrádzovania pohľadávok a zmierňovania rizík vyplývajúcich z osobitosti podnikania na pôde.

Key words: finance, lending, cash flow, credit lines, profitability of entrepreneurs, combination of producing factors, competitiveness, lending to agricultural sector

Kľúčové slová: financie, úver, peňažné toky, úverové linky, bonita podnikateľov, kombinácia výrobných faktorov, konkurencieschopnosť, úverovanie poľnohospodárskeho sektora

Úvod

Obdobie, ktoré prežívame je poznačené mnohými zmenami, ktoré nevynechávajú ani oblasť poľnohospodárstva a celého poľnohospodársko-potravinárskeho priemyslu vrátane činností bezprostredne ovplyvňujúcich ich agropotravinársky celok. Významné miesto v tomto procese zohráva práve **finančná politika**, ktorá prostredníctvom svojich nástrojov tak makroekonomických ako aj mikroekonomických už priamo či nepriamo pôsobí na dynamiku rozvoja odvetvia ale i celej spoločnosti.

Rozsah pôsobenia týchto nástrojov je determinovaný priestorom, ktorý systém uvoľňuje a ktorý sa snaží ovládať sústavu nástrojov, ktorých konštalácia je tak povediac v súlade s cieľmi spoločnosti tak hospodárskymi, ako i politickými.

Z toho plynie, že systém riadenia vrátane finančnej politiky nie je izolovaný, nie je hermeticky uzavretý do demarkačných hraníc, ale je voľnejší so šancou tvorivého pôsobenia a možnosti využívania v priaznivom smere.

Cieľ a metodika

Áká je pragma myšlienok, aký bol, je a bude osud implikácie tejto myšlienky do života spoločnosti v minulosti, dnes a zajtra je vlastne cieľ nášho príspevku. Ide o nasledovné otázky:

- poznať formy úverovania a hlavne osobitě tak z domácich a zahraničných zdrojov pričom bonitu klienta ošetriť na možnú úroveň poskytovania dočasne voľných úverových zdrojov,
- ošetriť možnosti používania osobitých foriem financovania jednak v hľadaní foriem financovania ale nadefinovať štandard ich využívania bez veľkých rizikových dopadov a znehybnenia finančných tokov,
- osobitú mieru poznania venovať finančným zdrojom – nenávratným – ktoré v záujme spoločnosti tečú formami štátnej podpornej (dotačnej a inej) politiky do rezortu poľnohospodárstva. Je potrebné vysloviť kritériá a rámec štátnej podpornej politiky, ciele štátnej podpornej politiky tak, aby bola v realizácii podpornej politiky naplnená idea spoločnosti, jej charakteristických črt so zreteľom na osobitosti poľnohospodárskej výroby a zámerov všetkých občanov spoločnosti,
- s osobitým zreteľom vo financovaní rezortu poľnohospodárstva, očistiť minulosť, odbremeniť odvetvie od plodov neuváženého obdobia rozdávania, rozkrádania a likvidácie dovtedajšieho pozitívneho vývoja a rozvoja poľnohospodárskeho odvetvia,
- nie na poslednom mieste utvoriť do budúcnosti pocit ISTOTY poľnohospodára v zápase s prírodou, prírodnými živlami a v neposlednej miere ľudským živlom. Tu musí svoju úlohu zohrať poisťovacia politika, ktorá v tomto čase čím ďalej viac a viac opomína resp. neriskuje toto odvetvie vo svojej komerčnej činnosti,
- celkom na záver aspoň z časti analyzovať či zaujať stanovisko k tej časti finančných nástrojov, ktoré prezentujú nenávratný odsun finančných zdrojov z odvetvia poľnohospodárstva formami daňovej a odvodovej politiky, keď toto všetko závisí od atribútov rozvoja poľnohospodárskej politiky ako celku.

Výsledky a diskusia

Ako prvý problém načrtnem gnozeológiu vývoja poľnohospodárstva, ktorá historické premeny zaznamenala po období II. svetovej vojny, keď rádovo v 50- tich rokoch postupne až do roku 1959 dochádzalo ku kolektivizácii poľnohospodárstva v národnom hospodárstve, ktoré v rokoch 1950 – 51 – 52, prežívalo stakfláciu, ktorá v máji 1953 dovŕšila proces expanzívnej inflácie menovou reformou, ktorá zapôsobila svojimi účinkami ako atómová bomba. V tom čase nebolo možné hovoriť o reálnych finančných vzťahoch, viac – menej neexistoval žiadny finančný trh a ak, tak na úrovni vydieračskej formy ako zmenka a s ňou spojená úžera. Už vonkoncom v poľnohospodárstve, vo vzniknutých poľnohospodárskych družstvách existovali s prevahou naturálne formy hodnotenia a vyhodnocovania tzv. finančných vzťahov.

Iba stručne spomeniem, že v prvých rokoch kolektivizácie cieľom výroby bolo dorobiť, bolo cieľom spochodniť proces poľnohospodárskej výroby v dvoch spoločenských – vlastníckych formách a to poľnohospodárske družstvá rôznych typov (I. až IV.) a štátnych majetkov ako celospoločensky štátne formy vlastníctva.

Základným kritériom hodnotenia bola hrubá výroba bez náznakov na požiadavky kvality a už vôbec nehovoriac o efektívnosti či finančného a ekonomického zhodnotenia cez kategóriu zisku. Táto kategória v tom čase bola prežitkom buržoáznej ideológie, jednoducho platili iné hodnotové ukazovatele hrubej výroby, postupne bol prechod na kategóriu hrubého dôchodku v rôznej implikácii o novovytvorenej hodnote na ktorú boli orientované i ostatné nástroje s cieľom posilniť resp. oslabiť výšku tejto kategórie.

Vo vývoji financovania poľnohospodárskych podnikov boli zaznamenané mnohé kvalitatívne a kvantitatívne zmeny. Záviselo to od postavenia poľnohospodárstva ako odvetvia v rámci hospodárskej politiky štátu. Boli vytvorené politické priority čo bolo hospodársky, ekonomicky a finančne zvýraznené a v praxi realizované. Je skutočnosťou, že i keď za vyššiu cenu, ale poľnohospodárstvo malo svoje priority a zaznamenalo pozitívny rozvoj. Priority boli priamo hlavne v tom, že boli garancie štátu tak vo výrobe, ako i v realizácii poľnohospodárskej produkcie. Boli i garancie podporené buď prostredníctvom nástrojov v štátnej, bankovej, poisťovacej politiky, boli istoty v získaní lacných úverových zdrojov, pričom poisťovacia politika pôsobila podporne, utvárala istoty a činila náhrady za vzniknuté škody i keď niekedy škody boli "vymyslené". Jednoducho povedané, plán poľnohospodárskej výroby, ako strategického odvetvia vo výžive ľudu, bol umocňovaný a podporovaný rôznymi prostriedkami, aby len bol splnený. Išlo o garancie výroby a výživy obyvateľstva z vlastných zdrojov.

Nech ostanú ostatné úvahy o minulom období pre historikov, nech hľadajú klady a zápory minulého vývoja, jedno je však isté, že poľnohospodárska veľkovýroba bola u nás skutočnosťou, pričom západ sníval a závidel utvorené podmienky výroby a nielen závidel, ale si kládol za cieľ utvárať podmienky veľkovýroby v poľnohospodárstve i keď nerátal s revolučnou premenou poľnohospodárstva ako tomu bolo v päťdesiatich a šesťdesiatich rokoch na Slovensku, ale rátal s postupným prechodom na veľkovýrobné formy čo ostalo do dnešného dňa iba snom podstatnej časti poľnohospodárskych podnikov západu.

Súčasný vývoj poľnohospodárstva, či pôsobenia finančných nástrojov po roku 1989 v kontexte s vývojom nášho národného hospodárstva z pohľadu národohospodára hovorí, že aplikácia federálnej radikálnej ekonomickej reformy v roku 1991, ktorú charakterizovala kombinácia vysokej devalvácie bývalej čs. koruny, spontánnej liberalizácie cien a zmrazenia miezd, unáhlené odkrytie vnútorného trhu, bez jeho dostatočnej ochrany voči nadmerným dovozom, násobené rozpadom odbytových štruktúr bývalého RVHP, roztrieštenie vlastníckych vzťahov spustením kupónovej privatizácie a reštitúciami, a tiež chybné zásahy do viacerých produkčných sfér hospodárstva (zmrazenie výstavby infraštruktúry a špeciálnej výroby, snahy rozbiť poľnohospodársku veľkovýrobu a pod.), vyvolala v období rokov 1991 – 1993 prudký, až 25% prepád výkonnostnej úrovne slovenského hospodárstva meranej tvorbou HDP v stálych cenách. Miera nezamestnanosti sa zvýšila z pôvodných 2% na vyše 13%.

V oblasti poľnohospodárstva došlo v tomto období k poklesu hrubej poľnohospodárskej produkcie (v stálych cenách 1995) zo 79,1 mld. na 51,8 mld. Sk, t.j. o 31%. Ak ceny vstupov do poľnohospodárstva vzrástli indexom 200,5, ceny poľnohospodárskych výrobkov sa zvýšili len indexom 127,9 (základ rok 1989). Medzi rokmi 1989 – 1993 počet zamestnancov v poľnohospodárstve klesol z 350,9 tis. na 180,8 tis. Spotreba priemyselných hnojív sa znížila z 581,8 tis. ton (rok 1990) na 95 tis. ton (rok 1993), hektárové výnosy pri obilninách klesli zo 4,666 tony/ha na 3,70 tony/ha, počty hovädzieho dobytku sa znížili z 1563 tis. kusov na 993 tis., ošípaných z 2 521 tis. na 2 179 tis. kusov. Výrazne poklesla aj úžitkovosť hospodárskych zvierat.

Hospodársky výsledok za poľnohospodársku prvovýrobu sa v období výrazného ekonomického poklesu rokov 1991 – 1992 prepadol zo zisku 2,1 mld. Sk roka 1990 do straty

v rozmedzí 10,3 až 11,6 mld. Sk. V roku 1993 už ako odraz stabilizačných opatrení sa strata znížila na stále vysokých 7,1 mld. Sk.

Liberalizačné opatrenia ekonomickej reformy a makroekonomická stabilizácia vystavili podnikateľskú sféru poľnohospodársko-potravinárskeho sektora tvrdému dopytovému a rozpočtovému obmedzeniu. V dôsledku toho sa hrubý poľnohospodársky output znížil na približne 70 % úrovne dosahovanej pred rokom 1990. Zamestnanosť v sektore klesla na menej ako polovicu. Hrubá poľnohospodárska produkcia v rokoch 1990 -- 1998 poklesla o viac ako 30%, z toho v rastlinnej výrobe o 33,2 % a v živočíšnej výrobe o 26%. Napríklad počty kráv sa znížili o 48 % a počty výkrmového dobytku až o 66 %, produkcia mlieka poklesla o 40%. Podobne klesli stavy ošípaných (o 37 %) a stavy oviec (o 46 %). Klesá hodnota hmotného i nehmotného majetku, pričom trvalé zhoršovanie dôchodkovej úrovne nedovoľuje zabezpečiť ani základnú reprodukciu. V súčasnosti je okolo 45 % fariem stratových a celková očakávaná strata za rok 1999 predstavuje viac ako 2 mld. Sk. Zníženie zamestnanosti, ktoré postihlo aj iné odvetvia národného hospodárstva bolo v poľnohospodárstve najprudšie a predstavuje okolo 70 %.

K tomu, aby úlohy v ďalšom rozvoji poľnohospodárstva boli naplnené, k tomu aby poľnohospodárstvo splňalo kritériá multifunkčnosti čosi viac ako producent potravín, ale aby podporovalo ciele environmentálne, krajínovotvorné, sociálne a ďalšie celospoločenské funkcie, čo všetko je kritériom pre vstup do EU znova sa javí len vážna potreba prehodnotenia a hlavne podpory finančných nástrojov či štátnej podpornej politiky, bankovej, úverovej, so všetkými možnými formami a prostriedkami a poisťovacej, ktoré musí utvoriť istý stupeň garancie, istoty ekonomických aspektov poľnohospodárskych produktov.

Proces úverovania obecné a poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu zvlášť je v istom slova zmysle otvoreným systémom, do ktorého nepretržite vstupujú nové bankové produkty reagujúce na aktuálny vývoj v tomto odvetví. Aj z tohoto hľadiska nie je možné postihnúť všetky zložitosti tohoto nesmierne komplikovaného procesu. To je predovšetkým dôvod k tomu, prečo sa zameriavame iba na aktuálne formy úverových liniek, zdôrazňujúc najmä tie, ktoré sú charakteristické svojou „mäkkosťou“, či inak povedané nižšou úrokovou mierou a ktoré zo širokého spektra svojich aktívnych úverových produktov ponúka Poľnobanka ako peňažný ústav, v ktorom poľnohospodárske a potravinárske podnikateľské subjekty tvoria významnú časť klientskeho portfólia, a ktorá je bezpochyby lídrom pri tvorbe čoraz sofistikovanejších produktov pre tento sektor.

Ak si uvedomíme rozsah a hĺbku transformačných zmien, potom ľahko pochopíme, že základným pilierom tak krátkodobého, ale aj stredno a dlhodobého úverovania v tomto odvetví je úverovanie prísne účelové. Netreba pritom zakrývať, fakt, že tento spôsob úverovania je pritom z hľadiska dnes už štandardného komfortu a administratívnej náročnosti prekonaný. Berúc však v úvahu rozsah recesných makroekonomických pozícií, v ktorých sa bezprostredne nachádza naša ekonomika ľahko pochopíme správanie sa komerčných bánk, eliminujúcich cez tento relatívne zložitý úverový mechanizmus riziko inak málo pravdepodobné v ekonomikách vyspelých štátov so zabehnutým trhovým mechanizmom.

Kľúčovým princípom, na ktorom je tento spôsob úverovania založený, je princíp prísnej adresnosti. Celkom prirodzenou snahou komerčnej banky poskytujúcej úver je dôsledne preveriť schopnosť predloženého projektu vrátiť poskytnuté úverové zdroje vrátane ich ceny, t. j. úroku a zabezpečiť také prepojenie hmotných a peňažných tokov, ktoré by v určených časových horizontoch bez väčších porúch naplnilo zámer získať späť požičané peňažné prostriedky a to priamo z tejto činnosti, na ktorú bol úver poskytnutý. Pritom treba podotknúť, že diapazón účelovosti je veľmi široký a zahŕňa takmer všetky rozhodujúce oblasti činnosti podnikateľských subjektov, pôsobiacich v rezorte pôdohospodárstva a to bez ohľadu na formu vlastníctva“.

Istota je aj iný uhol pohľadu na bankovú či úverovú politiku ako celku, iste je v tejto politike množstvo rezerv či menej priaznivých postojov bankárov k úverovaniu rizikového odvetvia poľnohospodárstva a opačne naším cieľom je o problémoch hovoriť a hlavne hľadať riešenia pre obojstrannú úspešnosť a spokojnosť medzi bankovým a poľnohospodárskym sektorom.

Významné miesto a funkcie má rizikový faktor pôsobiaci v poľnohospodárstve, ktorý je mnohostranný (existencia všetkých druhov rizík) a je ťažko v mnohých prípadoch vyčísliteľný a ešte ťažšie je činiť preventívne opatrenia na elimináciu nežiadúcich následkov z rizika. Táto skutočnosť skoro s rovnakou váhou pôsobí tak na Slovensku – slovenskom poľnohospodárstve, ako i v Čechách a iných krajinách blízkeho sveta.

Rozdiel je iba v čase a v subjektoch, ktoré sa stávajú objektom rôznych pohrôm, katastrof a iných katastrofických rizík často mimo rámec ľudského vedomia. Riešenie katastrofických rizikových faktorov je potrebné riešiť komplexne prostriedkami ex ante a ex post, kde významné miesto má poisťná politika. Aká je jej súčasná a budúca váha a jej ekonomický nástroj, to bol dôvod zaradenia poisťnej politiky medzi nástroje, ktoré priamo či nepriamo pôsobia na finančnú základňu poľnohospodárskych podnikateľských subjektov.

Literatúra

AHRENDSSEN, L.B. 2000. Finančné problémy slovenského poľnohospodárstva: rentabilita, pohľadávky, oneskorené platby a nedostatok úverov. In: Správa na základe technickej pomoci pre Ministerstvo poľnohospodárstva Slovenskej republiky, 15.-23. mája 2000. Katedra poľnohospodárskej ekonomiky a sociológie vidieka, Univerzita štátu Arkansas, Fayetteville.

NEVEU, A. 2000. Financovanie poľnohospodárstva na Slovensku, Súhrnná správa z misie p. André Neveu, 10.-22. január 2000, Crédit Agricole Consultants Paríž.

KOŠČO, T. A KOL. 2000. Gnozeológia vývoja finančných nástrojov a ich pôsobenia na podnikateľské aktivity v PPK. In.: Zborník vedeckých prác z konferencie, Nitra 2000, ISBN 80-7137-756-2

KOŠČO, T. A KOL. 1999. Záverečná správa výskumného projektu E-44 "Vplyv finančnej politiky a finančných inštitúcií na podnikateľské aktivity subjektov PPK";Nitra: SPU, 1999

KOŠČO, T. - DOVALOVÁ, I. 1998. Finančné nástroje a ich účinnosť a perspektívy pôsobenia v agrárnej praxi. In: Zborník vedeckých prác z konferencie Medzinárodné vedecké dni, Nitra 1998 ,str. 90-93, ISBN 80-7137-484-9

HACHEROVÁ, Ž. – BOJŇANSKÝ, J. – LEHOCKÁ, E. 2000. Platobná schopnosť – základ finančného hospodárenia. In: Sborník příspěvků z odborné konference “ K aktuálním otázkám rozvoje české ekonomiky a univerzitního ekonomického vzdělávání”, Brno. 1999, str.39-41, ISBN 80-85615-87-8

SERENČEŠ, P. Poľnohospodárska pôda – bohatstvo štátu, Zemědělská ekonomika, 45, 1996 s.264 –265.

Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR 2000. Bratislava: MP SR, jún 2000.

Analýza vývoja poľnohospodárstva a potravinárstva SR v období rokov 1990-1998

Kontaktná adresa:

doc. Ing. Tibor Koščo, CSc.

Fakulta ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre

Tr. A. Hlinku 2; 949 76 Nitra; Slovensko, tel.: 00421837-6508146,